

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria de Transparència,
Responsabilitat Social,
Participació i Cooperació

GUIA PER A LA
TRANSVERSALITZACIÓ DE
L'ENFOCAMENT DE GÈNERE BASAT
EN DRETS HUMANS EN LA
COOPERACIÓ VALENCIANA AL
DESENVOLUPAMENT

Publicació de la Conselleria de Transparència, Participació, Responsabilitat Social i Cooperació.

Primera edició enero 2019.

© Generalitat Valenciana

Autoria: Servei d'Anàlisi, Estudis, Promoció i Seguiment de la Direcció general de Cooperació i Solidaritat.

Colaboració: Alba Talón Villacañas. Máster Universitari en Cooperació al Desenvolupament

Passeig de l'Albereda, 16

46010, València

Telèfon: (+34) 96 192 23 20

Correu electrònic: cooperacio@gva.es

Twitter: [@GVAcooperacio](https://twitter.com/GVAcooperacio)

Aquest document pot descarregar-se i difondre's lliurement de forma total o parcial, per qualsevol mitjà de reproducció visual, escrit o mecànic.

www.cooperaciovalenciana.gva.es

ÍNDEX

1.- Introducció	4
2.- L'Agenda 2030 i l'enfocament de gènere basat en Drets Humans	5
3.- Enfocament de gènere basat en Drets Humans	6
3.1.- En què consisteix l'enfocament de Drets Humans?	6
3.2.- En què consisteix l'enfocament de gènere?	8
3.3.- Què s'entén per enfocament de gènere basat en Drets Humans?	11
4.- Gestió del Cicle de Projecte sota l'EGiBDH	12
4.1.- Per què cal treballar des de la transversalització d'EGiBDH?	12
4.2.- Context i identificació en termes d'EGiBDH	14
4.2.1.- Preguntes clau per a l'anàlisi de context i identificació	16
4.2.2.- Indicadors	18
4.3.- Disseny i formulació segons l'EGiBDH	19
4.3.2.- Preguntes clau per al disseny i la formulació	20
4.3.1.- Indicadors	21
4.4.- Execució i seguiment en clau d'EGiBDH	22
4.5.- Avaluació	24
BIBLIOGRAFIA	27

1.- Introducció

La present guia té un doble objectiu, d'una banda, posar de manifest el compromís de la cooperació valenciana amb l'enfocament de gènere basat en Drets Humans i, d'altra banda, orientar els agents de cooperació en com pot transversalitzar-se aquest enfocament al llarg del cicle del projecte. Cal puntualitzar que el document suposa un compendi de les idees repetidament exposades en els manuals elaborats per l'Agència Espanyola de Cooperació i per l'Institut de Drets Humans de Catalunya, entre altres. Així, s'ofereix al lector una guia resumida que apunta les premisses generals de la transversalització de l'enfocament de gènere basat en Drets Humans amb la voluntat de facilitar la seua incorporació en els projectes de la cooperació valenciana.

La cooperació al desenvolupament sota l'enfocament de gènere basat en els Drets Humans cerca el canvi social amb la transformació de les condicions (materials i socials) de vida d'aquelles persones que veuen vulnerats els seus drets. En concret, aquest document emana de l'enfocament de gènere en desenvolupament entenent que les desigualtats de gènere són una qüestió de poder i per tant una qüestió política que ens interpel·la a totes les persones en qualsevol context.

La tasca d'acompanyar processos de desenvolupament sota l'enfocament de gènere basat en Drets Humans suposa, de tal forma, promoure i reforçar les vies d'apoderament real de les dones en els àmbits: econòmic, social i polític. Tenint sempre en compte: en primer lloc, el caràcter relacional del gènere i la necessitat de treballar conjuntament amb els homes, fent-los participants del canvi cap a l'equitat de gènere. En segon lloc, la importància de visibilitzar la vulneració dels Drets Humans fent efectius els mecanismes de participació de les persones titulars de drets per a exigir el seu compliment.

Finalment, es necessari ressaltar que, si bé adoptar enfocaments en els projectes o programes compartimenta els elements de la realitat social per a fer-la més fàcilment cognoscible i adaptable al mètode del marc lògic, no ha de prevaldre la lògica causal que el guia, ja que tota realitat és complexa i contradictòria i els seus elements sempre estan interrelacionats entre si. Amb això, comprendre la realitat social suposa mantenir aquesta mirada holística dels fenòmens.

2.- L'Agenda 2030 i l'enfocament de gènere basat en Drets Humans.

*“La consecució de la igualtat entre els gèneres i l’empoderament de totes les dones i xiquetes contribuirà decisivament al progrés respecte de tots els objectius i metes. No és possible aconseguir tot el potencial humà i aconseguir el desenvolupament sostenible si es continua negant a la meitat de la humanitat el ple gaudi dels drets humans i les seues oportunitats”
(Nacions Unides, 2015: 7).*

La comunitat política internacional al llarg de l’última dècada ha dotat amb **reconeixement normatiu l'enfocament de gènere en les polítiques públiques i ha reforçat discursivament el vincle existent entre l'equitat de gènere i els Drets Humans**. Tant la Declaració i Plataforma d'Acció de Beigin (2000) com la Resolució 1325 del CSNU sobre Dones, Pau i Seguretat (2000) i més recentment l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible han suposat un avanç en la lluita contra la desigualtat de gènere.

L'Assemblea General de les Nacions Unides (ONU) va adoptar, el setembre de 2015 a Nova York, 17 objectius globals i 169 metes més específiques en la cimera de setembre de 2015. El preàmbul del document final declara que els Objectius de Desenvolupament Sostenible (d'ara endavant ODS) aspiren a “fer realitat els Drets Humans de totes les persones i aconseguir la igualtat entre els gèneres i l'apoderament de totes les dones i xiquetes” (2015: 1). La Declaració manifesta que els ODS són universals i transformatius, destinats a reforçar el desenvolupament sostenible en el seu vessant econòmic, social i mediambiental, i també a garantir que totes les persones puguen ser participants del canvi social que es pretén.

El compromís de l'Agenda 2030 amb els Drets Humans es materialitza en les seues metes quan **s'interpel·la no solament els titulars de drets sinó també els titulars d'obligacions i responsabilitats**, tot per fer efectiva la pertinència de treballar des de l'enfocament de Drets Humans en cadascun dels reptes socials identificats.

D'altra banda, cada ODS està adscrit a un àmbit d'acció social específic i dos d'aquests estan estretament relacionats amb l'equitat de gènere:

- L'Objectiu 5: Aconseguir la igualtat entre els gèneres i apoderar a totes les dones i nenes. En aquest es contemplen les següents METES: posar fi a la discriminació; eliminar totes les formes de violència; eliminar les pràctiques nocives (matrimoni infantil, mutilació genital femenina, p.ex.); vetlar per la participació de les dones en la vida política, econòmica i pública; garantir l'accés universal a la salut sexual i reproductiva; i aprovar i enfortir polítiques encertades i lleis aplicables per a promoure la igualtat entre els gèneres.

- L'Objectiu 10: Reduir les desigualtats. La meta principal estableix la importància de promoure la inclusió social independentment de la seua edat, sexe, i altres aspectes identitaris que puguen ser objecte de discriminació.

No obstant això, l'equitat de gènere no solament es materialitza a través dels dos ODS enunciats sinó que, al costat de l'enfocament de sostenibilitat i de Drets Humans, amara tots els àmbits d'acció determinats per l'Agenda. És a dir, tant els objectius com les metes, en la seua interdependència, al·ludeixen a una manera determinada de dur a terme els canvis previstos, igualitària, sostenible i justa.

3.- Enfocament de gènere basat en Drets Humans

3.1.- En què consisteix l'enfocament de Drets Humans?

Els Drets Humans (d'ara endavant DH) suposen la base normativa que legitima les accions de la cooperació al desenvolupament. Nacions Unides en la seua Declaració sobre el Dret al Desenvolupament (1986) va establir la **promoció dels DH com a obligació de la cooperació internacional**; per això l'enfocament de DH i la seua transversalització és primordial per als projectes de la cooperació valenciana.

En essència, l'enfocament de DH estructura la realitat social reconeixent a la població a la qual s'acompanyarà en els seus processos de desenvolupament com a titulars individuals i/o

col·lectius de drets i llibertats i no com a mers beneficiaris del projecte. Aquest canvi de paradigma suposa, en primer lloc, entendre el desenvolupament com una qüestió política vinculat a les relacions de poder i, en segon lloc, **reconéixer les capacitats de la societat civil en la promoció d'una societat més justa i equitativa**. El desenvolupament és, de tal forma, “un dret que implica que les persones i els pobles tenen el dret a participar, contribuir i gaudir d'un model de desenvolupament econòmic, social, polític i cultural en el qual puguen exercir els seus drets” (IDHC, 2014: 24).

La teoria del desenvolupament humà informa l'enfocament de DH de manera que es considera el desenvolupament de les capacitats individuals i col·lectives la fi última de la cooperació al desenvolupament per damunt de la consecució del creixement econòmic. Per tant, no es pot entendre el desenvolupament sense Drets Humans i viceversa. Això suposa posar les persones que estan veient els seus drets vulnerats en el centre del procés, transformant les relacions de poder i reconeixent la presència de múltiples desigualtats que poden donar-se simultàniament (desigualtat de gènere, social o ètnica). En aquest sentit, l'informe del PNUD de l'any 2000 assenyalava que “en suma, el desenvolupament humà és essencial per a fer realitat els drets humans, i els drets humans són essencials per al ple desenvolupament humà” (2000: 16).

Figura 1. Elements comuns entre la teoria del Desenvolupament Humà i l'enfocament de Drets Humans

Font: Derechos Humanos y desarrollo. El Enfoque Basado en Derechos Humanos en la Cooperación al Desarrollo. 2014.

Així, l'enfocament de DH entén que no solament existeixen titulars de drets sinó que aquests **generen obligacions per a tercers**, per la qual cosa resulta imprescindible involucrar en els processos de desenvolupament els i les titulars de deures i responsabilitats -govern, societat civil, sector privat i donants-, per a assegurar-se que compleixen les seues obligacions en la transformació les desigualtats estructurals.

Amb tot això, igual que els problemes socials han de ser vistos des de múltiples perspectives, l'enfocament de DH ofereix una oportunitat per a treballar amb agents que mantenen diferents rols (titulars de drets, titulars de deures i titulars de responsabilitats) en cadascun dels contextos en els quals es vol intervenir. I a més **permet “analitzar les desigualtats que es troben en el centre dels problemes de desenvolupament i corregir les pràctiques discriminatòries i l'injust repartiment del poder, recursos i oportunitats que obstaculitzen el progrés en qüestions relacionades amb el desenvolupament”** (IDHC, 2018: 7).

3.2.- En què consisteix l'enfocament de gènere?

*“Gènere té a veure amb la manera com ens relacionem les persones en funció del nostre sexe i el que socialment s'espera de cadascú.
El gènere fa referència als rols, estereotips, responsabilitats i oportunitats assignats socialment i culturalment al fet de ser home i ser dona.
Gènere no és igual a dona, sinó que hi cal la inclusió dels homes en el procés.
Gènere no està deslligat d'altres atributs de la identitat de cada persona: origen ètnic o nacional, cultura, grup social, edat, etc...”
(AECID, 2015: 14)*

La desigualtat en **les relacions de poder pot adoptar múltiples formes**, com s'ha assenyalat anteriorment: existeixen desigualtats socials, ètniques o de gènere, totes elles són interdependents i es donen de manera dialèctica en la realitat social, i són causa i efecte les unes de les altres. Aquesta guia, en el seu caràcter didàctic, pretén apuntar algunes idees bàsiques per al desenvolupament de projectes de cooperació coherents amb les realitats socials en les quals es duen a terme.

Les societats s'estructuren sobre la base de normes patriarcals que dirigeixen l'acció dels subjectes cap a una forma desigual de ser i fer en la societat. Dones i homes mantenen un

desigual accés als recursos, al seu control i a la participació en la presa de decisions. Si la fi última d'acompanyar processos de desenvolupament és la transformació social i el desenvolupament de capacitats individuals i col·lectives, cada projecte haurà d'entendre que la **realitat que se li presenta no és neutra en relació amb el gènere i, per tant, les estratègies de desenvolupament tampoc han de ser-ho.**

Dels anteriors supòsits s'entén llavors que l'equitat **de gènere és una qüestió relacional que necessita el treball conjunt entre dones i homes** per a caminar cap al canvi. Involucrar els homes és imprescindible per a l'eliminació de les causes estructurals de la desigualtat de gènere, aquestes són les normes patriarcals que guien els rols de gènere tradicionals.

No obstant això, la concepció de l'enfocament de gènere no sempre ha sigut així, igual que el concepte de desenvolupament ha anat evolucionat i adquirint un caràcter més crític i complex. **En 1970 sorgeix l'enfocament denominat *Mujeres en el Desarrollo* (MED)**, que se centra a treballar la igualtat de gènere a través de projectes dirigits a reduir la desigualtat econòmica de les dones. Aquest enfocament accentua les causes econòmiques com a generadores del desigual accés als recursos que tenien les dones enfront dels homes. No obstant això, el factor econòmic és un més, entre altres de caràcter cultural i social que, en la seua interrelació, generen la desigualtat de gènere.

L'enfocament MED sembla adoptar la idea de la *Teoria dels tres rols* de Caroline Moser (1993) que parla sobre la realitat de les **dones empobrides i el seu acompliment dels tres rols vinculats a la divisió sexual del treball: el productiu, el reproductiu i el comunitari**. El treball amb les dones per a reforçar el rol productiu seria la finalitat dels projectes de cooperació amb enfocament MED per complir amb la premissa de l'eficiència econòmica com a principi del desenvolupament.

Més endavant, en 1980, adquireix importància l'enfocament de gènere en el desenvolupament (GED), que de caràcter més comprensiu, visible les limitacions i contradiccions de l'enfocament MED i proposa la necessitat d'"analitzar i transformar totes aquelles relacions desiguals de poder que obstaculitzen [...] la plena participació de les dones en tots els àmbits de la vida" (AECID, 2015: 16). Així, qualsevol procés de desenvolupament que se centre únicament en un dels rols (productiu, reproductiu o comunitari) suposa sobrecarregar les

dones amb més activitats i dificulta la possibilitat que s'incorporen als processos de desenvolupament transformadors (Moser, 1993).

Taula 1. Característiques comparades dels enfocaments MED i GED.

	DONES EN DESENVOLUPAMENT	GÈNERE EN DESENVOLUPAMENT
ENFOCAMENT	Les dones són el problema; elles han de canviar.	Es busca el desenvolupament de dones i homes.
TEMA CENTRAL	Situació de les dones (i xiquetes).	Relacions entre dones i homes.
PROBLEMA	Exclusió de les dones del procés de desenvolupament.	Relacions desiguals de poder que frenen el desenvolupament humà equitatiu i la plena participació de les dones.
OBJECTIU	Desenvolupament més eficient.	Desenvolupament humà sostenible i equitatiu amb participació de dones i homes en la presa de decisions.
SOLUCIÓ	Integració de les dones en el procés de desenvolupament existent.	Apoderament de les dones i dels sectors més desfavorits. Transformació de totes les relacions de desigualtat.
ESTRATÈGIES	<ul style="list-style-type: none"> - Implementar projectes dirigits a dones. - Implementar projectes integrats amb alguna activitat específica per a dones. - Augmentar la productivitat o els ingressos de les dones. - Augmentar les habilitats de les dones per a cuidar la llar o per a brindar serveis gratuïts a la comunitat. 	<p>Identificar i satisfer les necessitats pràctiques de dones i homes per a millorar les seues condicions de vida.</p> <p>Identificar i satisfer els interessos estratègics de les dones.</p>
PROBLEMA/ CONSEQÜÈNCIA	<p>Aquesta estratègia ha augmentat la càrrega de treball de les dones sense proporcionar-los major poder econòmic.</p> <p>Les dones no han sigut consultades sobre el tipus de desenvolupament i integració que busquen. Es dona <i>una integració</i> en el món dels homes sense un canvi en les relacions de poder.</p>	<p>Les intervencions es basen en els rols, responsabilitats i poder de les dones i els homes en la societat a la qual pertanyen.</p> <p>Tracten de millorar la posició de les dones en relació amb els homes, de manera que la societat íntegrament es beneficie i transforme.</p>

Font: *Mujeres y cooperación. De la invisibilidad a la equidad de género*. Clara Murguialdai. 1995.

De tal forma, cada estratègia de desenvolupament pertinent i transformadora ha de partir d'una perspectiva de gènere que qüestione de les relacions de poder entre homes i dones. A més,

aquest enfocament “**ha de transcendir els projectes i abordar els àmbits estratègics i institucional de les organitzacions**” (Govern Basc, 2010: 13).

3.3.- Què s'entén per enfocament de gènere basat en els Drets Humans?

La integració de l'enfocament de gènere i l'enfocament de Drets Humans amplia la mirada amb la qual s'observen les realitats socials. Acompanyar processos de desenvolupament des d'aquest enfocament (d'ara endavant EGiBDH) suposa **parlar en termes de desigualtats en l'accés i en la realització dels drets per qüestió de gènere i classe social**. S'entén que existeix una vulneració dels DH quan “ni les persones titulars de drets, ni les entitats que les representen (titulars de responsabilitats), tenen capacitats per a exigir els seus drets, ni les persones titulars d'obligacions les tenen per a complir els seus deures” (IDHC, 2018: 8).

De tal forma, adoptar l'EGiBDH en les estratègies de desenvolupament **reconeix les persones com a subjectes actius de dret** que, com a part de la societat civil i centre dels processos de desenvolupament, han d'exigir el compliment dels DH a qualsevol que siguen els titulars d'obligacions. No obstant això, en aquesta forma de veure la realitat i d'exigir un canvi social ha de posar-se especial èmfasi en el fet que tots els grups estiguen representats sense perpetuar la invisibilització d'alguns.

Aquest enfocament entén que qualsevol problemàtica té factors estructurals (polítics, econòmics, socials, culturals i legals) que han de ser compresos per a poder generar canvis profunds. A més de factors estructurals, l'EGiBDH **posa l'accent en factors invisibles com són les relacions de poder** que, en aquest cas, afecten especialment les persones titulars de drets en tots els àmbits de la vida social (tant en l'esfera privada com en la pública). Acompanyar els seus processos de desenvolupament treballant les dinàmiques d'exercici poder, en les seues diferents formes, planteja un repte en el disseny de les estratègies de desenvolupament. Això pot ser superat mitjançant **l'enfortiment dels mecanismes que vehiculen la distribució desigual de poder, entre els quals, els processos de presa de decisions i la participació**. Segons aquesta perspectiva, el canvi social passa per la presa de consciència i veu d'aquelles persones que estan veient els seus drets vulnerats.

En resum, l'EGiBDH planteja:

- ✓ Existeix una contínua vulneració de drets per qüestió gènere i classe social.
- ✓ Les persones són subjectes actius de dret i han d'exigir el seu compliment als titulars d'obligacions.
- ✓ És necessari visibilitzar del desigual exercici de poder en tots els àmbits socials (privat i públic).
- ✓ Les estratègies de desenvolupament han d'enfortir la participació dels grups invisibilitzats en els processos de presa de decisions per a aconseguir un canvi social transformador.

4.- Gestió del cicle de projecte sota l'EGiBDH

4.1.- Per què treballar des de la transversalització de l'EGiBDH?

Tal com s'ha exposat, l'EGiBDH implica posar en marxa processos d'accés equitatiu d'homes i dones als DH. La transversalització d'aquest enfocament fa **imprescindible integrar les seues premisses en totes les fases del cicle de gestió del projecte, perquè siga possible “valorar les implicacions que té per a homes i dones qualsevol acció que es planifique**, incloent les de tipus legislatiu, les polítiques o els programes en totes les àrees i a tots els nivells” (AECID, 2015: 17).

La cooperació al desenvolupament ha d'integrar en els seus objectius el desenvolupament humà, és a dir: l'equitat de gènere, la titularitat efectiva de tots els drets i la sostenibilitat ambiental. Si el que es pretén és superar l'assistencialisme, s'han d'impulsar processos que afavorisquen un desenvolupament endogen i democràtic amb l'enfortiment d'estructures que reduïsquen la vulnerabilitat dels grups invisibilitzats.

Transversalitzar l'EGiBDH en projectes o programes de cooperació al desenvolupament no dista en gran manera de fer-ho en projectes d'acció humanitària o en processos d'educació per al

desenvolupament. Des de l'anàlisi de context inicial fins a l'avaluació, passant per la implementació de la intervenció ha de fer-se en termes de DH i gènere per a tenir en compte el diferent exercici de poder entre dones i homes que materialitza les desigualtats i obstaculitza el desenvolupament de capacitats equitatives. D'aquesta manera, **els enfocaments transversals han de ser considerats com a part essencial del projecte i no com a meres qüestions complementàries en les accions del projecte.**

D'altra banda, és important assenyalar una vegada més que la transversalització de l'EGiBDH ha de ser incorporada no solament a projectes i programes sinó que, sent una qüestió de caràcter polític, aquest enfocament interpel·la i influeix en tots els àmbits: tècnic, estratègic, institucional i polític. No obstant això, aquesta guia se centra en la integració d'aquest en l'àmbit tècnic del tercer sector.

Segons el Manual per a construir projectes transformadors de cooperació per al desenvolupament, del Govern Basc (2010: 29), cinc són les claus per a la transversalització l'EGiBDH:

- ✓ Identificar les necessitats sentides com a prioritàries per la població subjecte, partint des de la perspectiva que aporta cadascuna de les línies transversals.
- ✓ Definir estratègies d'acció positiva per a la incorporació real de cadascuna de les línies transversals en el procés.
- ✓ Plantejar accions concretes específiques per a cadascuna de les línies transversals, que es deriven de les estratègies d'actuació definides.
- ✓ Destinar recursos específics a les accions relacionades amb cadascuna de les línies transversals.
- ✓ Formular indicadors concrets que permeten la incorporació efectiva i l'impacte de les accions lligades a cadascuna de les línies transversals.

4.2.- Context i Identificació en termes d'EGiBDH

Per a realitzar una bona identificació és imprescindible una profunda anàlisi de context que permeta definir indicadors en el disseny del projecte i que servisca, al seu torn, per a mesurar

l'abast dels objectius i resultats. De tal forma, els diagnòstics i les anàlisis de context en clau d'EGiBDH que es realitzen en aquesta fase del projecte o programa han d'incorporar **tant les reivindicacions dels titulars de drets com analitzar les necessitats específiques de les dones i dels homes en els àmbits relacionats al fi del projecte.**

Cada projecte o programa de desenvolupament que vulga incorporar l'enfocament GED basat en DH ha de tindre en compte que **l'objectiu de la intervenció ha de generar estratègies per a reduir la desigualtat social i de gènere.** Per a això és imprescindible preveure mesures que garantisquen la participació real de dones i s'identifiquen quins són els canvis que s'espera obtenir en la condició de les dones i dels homes.

La participació de les parts interessades al llarg de tot el cicle del projecte o programa assegura l'apropiació, l'aprenentatge i la sostenibilitat dels resultats. S'ha d'institucionalitzar la participació de les parts interessades en el seguiment i en l'avaluació del projecte o programa. Per a això, és necessari adoptar mesures concretes en els processos de gestió d'aquest que garantisquen una participació continuada i eficaç.

De tal forma, analitzar els contextos i les realitats des del gènere i des dels DH implica considerar **les sis diferents dimensions dels drets per a discernir la vulneració o no d'aquests.** Les dimensions que es contemplen són la disponibilitat, l'accés, l'acceptabilitat, la qualitat, la sostenibilitat i la participació, totes les quals es detallen en la taula que es mostra a continuació.

Tabla 2. Dimensiones dels Drets Humans

DIMENSÍO	PARÀMETRE
Disponibilitat	L'existència i nombre d'infraestructures, recursos, equipaments, programes, béns o serveis disponibles per a la realització d'un dret.
Accessibilitat	La possibilitat d'accedir als serveis, infraestructures, recursos, béns en condicions d'equitat i sense discriminació, tant de gènere com en el sentit físic, d'abast geogràfic, cultural o religiós.
Qualitat	La qualitat tècnica dels serveis, infraestructures, recursos, etc., valorada com l'oportunitat, la integritat i l'efectivitat, i també per la qualitat humana, mentre satisfaga les expectatives, tant de qui presta com de qui rep el servei.
Acceptabilitat	Si els serveis, infraestructures, recursos, etc. responen als valors culturals i ètics de les persones usuàries, els satisfan i generen confiança entre ells. S'analitzarà especialment si són acceptables per les dones i les xiquetes i uns altres col·lectius amb especificitats concretes.
Participació	Grau d'implicació de les persones en el disseny, l'elaboració, la gestió i avaluació del servei o recursos que garanteixen un dret, considerant els diversos grups, especialment dones i xiquetes i les persones vulnerables.
Sostenibilitat	Continuïtat en el temps del servei, infraestructures i recursos que permeten garantir un dret. Sostenibilitat influenciada pel grau d'apropiació i pertinència d'aquest servei o/i infraestructures.

Font: L'aplicació de l'enfocament de gènere basada en els Drets Humans en la cooperació per al desenvolupament. Guia pràctica. IDHC. 2018.

Identificar les situacions on s'estan vulnerant drets humans per raó de gènere, ha de ser el punt de partida per a aprofundir en el coneixement de la realitat on es volen desplegar les estratègies de desenvolupament. L'estudi de la situació dels DH respecte del gènere pot estar guiada per les següents premisses:

✓ **Com són les relacions intergrupals i intragrups?**

- Anàlisi dels rols que representen els agents involucrats (dones i homes titulars de drets, obligacions i responsabilitats) atesa la divisió del treball (productiu, reproductiu i comunitari).
- Reflectir els diferents nivells de participació i poder en la presa de decisions segons els agents (dones i homes titulars de drets, obligacions i responsabilitats).

- ✓ **Com influeixen els factors socioculturals i polítics en aquestes relacions?**
 - Caracterització dels agents (dones i homes titulars de drets, obligacions i responsabilitats) en termes d'accés i control als recursos econòmics, socials i polítics disponibles.
 - Determinar les àrees clau de vulneració de drets, explorant les diferents relacions de poder que són exercides pels agents (dones i homes titulars de drets, obligacions i responsabilitats).

ActionAid en el seu *Manual sobre el enfocament de DH* (2012) enuncia una sèrie de recomanacions per a realitzar una anàlisi de context pertinent:

- ✓ Utilitzar la fase inicial per a construir una relació amb els principals socis locals i la comunitat.
- ✓ Reconéixer que, des del moment en què ens involucrem en una identificació, entrem en la dinàmica de poder. És important tindre present aquesta qüestió en totes les fases del projecte.
- ✓ Prioritzar l'anàlisi enfront de la recollida de la informació.
- ✓ Utilitzar l'anàlisi de context com a fonament del disseny del programa.
- ✓ Confrontar les dades perquè es puguen utilitzar com a línia de base.

4.2.1. Preguntes clau per a l'anàlisi de context i identificació

A continuació s'ofereixen algunes preguntes orientatives que poden guiar la realització de l'anàlisi del context entorn de les dues premisses enunciades anteriorment.

Taula 3. Preguntes clau per a l'anàlisi de context segons premisses.

	Com són les relacions intergrupals i intragrups?
Rols segons divisió del treball	Quina és la divisió del treball entre homes i dones dins dels grups més exclosos, respecte dels rols productius, reproductius i socials?
	Què exposa les persones a la vulnerabilitat en aquest context?
	A quin tipus de violència s'enfronten les dones?
	Quines són les principals necessitats de les dones i dels homes, derivades dels seus rols en la comunitat?
Nivells de participació	Tenen les dones capacitat de participar en els processos?
	En quin grau participen en els processos polítics o de presa de decisions?
	Quina és l'experiència particular de les dones dins de grups que veuen vulnerats els seus drets?
	Les pressions familiars i socials bloquegen una solució justa?
	Com influeixen els factors socioculturals i polítics en aquestes relacions?
Accés i control de recursos	Hi ha alguna diferència en l'accés i control que tenen les dones als diferents recursos? Hi ha diferències en el nivell de sensibilització / capacitació / organització / educació que afecta la seua capacitat per a exigir i fer valdre els seus drets?
	Quin impacte té això sobre els drets de la dona, incloent la salut, situació econòmica i el poder de presa de decisions?
	Quin nivell de control (capacitat d'accedir o prendre decisions) tenen les persones que viuen en situació d'exclusió sobre: - els recursos econòmics (per exemple, la terra, les finances, els boscos i la maquinària)? - els recursos socials (per exemple, informació, grups o xarxes, institucions culturals o religioses, etc.)? - els recursos polítics (per exemple, la capacitat de votar i participar en la presa de decisions)?
	Quin nivell de disponibilitat, d'accés i de control de recursos existeix per part de cada grup de persones d'interés / implicades en la problemàtica?
Relacions de poder i vulneració de drets	Les institucions influents (i aliades) tracten les dones de manera diferent que ho fan respecte dels homes? I, si és així, com pot ser desafiada aquesta discriminació?
	Quins són els grups exclosos clau (i subgrups dins d'aquests), els drets dels quals són violats de forma més sistemàtica?
	Qui són els agents titulars d'obligacions en relació amb aquests drets?
	Existeix alguna llei o política que contribuïska a resoldre la problemàtica que es vol abordar? I, si és així, quin efecte té ara?
	Existeixen valors, creences polítiques, religioses o socials que contribuïsqen al problema?
	De quina manera les creences culturals es contradiuen amb els drets bàsics?

Font: Adaptació de la proposta de la Guia pràctica de IDHC. 2018.

4.2.2. Indicadors

Com s'enunciava al començament de l'epígraf, l'anàlisi de context és primordial en la definició d'indicadors **que permeten realitzar un bon seguiment i avaluació del projecte o programa** en qüestió. Els indicadors mesuren el nivell de consecució dels objectius i els resultats del projecte, doncs, han de ser objectivament verificables i en la mesura que siga possible han de ser desagregats per sexe, tot assenyalant els canvis socials en termes de relacions de gènere. Igualment s'ha de considerar quins indicadors generen la informació més útil en funció dels recursos disponibles.

Seguint el Manual per a construir projectes transformadors de cooperació per al desenvolupament del Govern Basc (2010: 107), els indicadors han de respondre a aquestes 4 preguntes:

- ✓ **Què hem de mesurar?** Ha de definir-se quina és la variable que cal mesurar, sempre relacionada amb l'objectiu o resultat al qual s'aplicarà l'indicador.
- ✓ **Sobre qui hem de mesurar?** Quines són les persones, els recursos o elements sobre els quals aplicarem la variable. Per a cada variable es pot utilitzar diferents subjectes, però sempre establint qui és el subjecte de la variable mesurada.
- ✓ **Quant mesurarem?** Els indicadors han d'estar expressats en una xifra concreta, de manera que es definisca prèviament en quin punt mínim s'estableix el senyal que indica que s'ha aconseguit l'objectiu o resultat.
- ✓ **Quan ho mesurarem?** Cal establir el període de temps adequat perquè l'indicador abast el nivell exacte per a aconseguir l'objectiu i els resultats es consideren complits.

Els projectes que tenen en compte l'EGiBDH necessitaran d'indicadors que permeten reflectir i captar els canvis produïts de les realitats que tracten en qüestió de : DH, el desenvolupament

humà i el gènere. **Els indicadors de gènere mesuren aspectes de les relacions d'equitat/inequitat de gènere**, ja siga l'estatus, els rols de les dones i els homes, les seues condicions de vida de dones i homes, etc. (AECID, 2015).

Tal com assenyala l'Informe de Desenvolupament Humà del PNUD “malgrat les seues múltiples semblances, els indicadors de DH i de desenvolupament humà posen l'accent en aspectes diferents, la qual cosa deixa clar que una alta puntuació en matèria de desenvolupament humà no garanteix un historial impecable en l'àmbit dels DH” (2000: 106). D'una banda, **els indicadors de DH evaluen el grau de llibertat (en termes de vulneració de drets) de les persones i el grau de compliment de les obligacions dels titulars responsables**, que presten als marcs normatius i jurídics. D'altra banda, **els indicadors de desenvolupament tradicionals mesuren el canvi social en ampliació de capacitats en les persones**.

4.3.- Disseny i formulació segons l'EGiBDH

La informació obtinguda dels diagnòstics i anàlisis de context de la fase anterior ajudarà en el disseny i formulació del projecte o programa que es vulga dur a terme. En aquesta fase, s'elabora l'estratègia de desenvolupament desitjada, els canvis socials (resultats) que es volen aconseguir i les activitats i els recursos que cal per a aconseguir aquests canvis.

Dissenyar segons l'EGiBDH suposa prioritzar les necessitats dels grups socials més empobrits que veuen vulnerats els seus drets i enfortir els canals d'incidència política per a denunciar la violació d'aquests. Així, tant els objectius com els resultats han d'al·ludir als titulars de drets, d'obligacions i responsabilitats, i és “necessari detallar quins objectius, resultats, indicadors i/o activitats estan orientades a treballar les línies transversals i quines estratègies i metodologies es contemplen per a facilitar la seua integració” (Govern Basc, 2010: 148).

L'EGiBDH posa l'accent en la importància d'assegurar la participació real dels grups invisibilitzats en la formulació i disseny de la intervenció per a acompanyar processos pertinents de desenvolupament. La sostenibilitat del projecte o programa està vinculat en gran manera a l'apropiació de les estratègies que es despleguen per part dels subjectes que hi participen. De tal manera, a l'hora de dissenyar és clau determinar quins són els rols que han de representar els i les titulars de drets i d'obligacions durant l'execució del projecte.

Finalment, aquelles estratègies de desenvolupament que volgueren treballar en matèria de prevenció haurien de **fomentar la capacitat, la reflexió i el pensament crític** a fi d'enfortir les capacitats i el coneixement del sistema de drets i de les relacions de gènere.

4.3.1.- Preguntes clau per al disseny i la formulació

La *Guia per a l'aplicació de l'enfocament de gènere basada en els Drets Humans en la cooperació per al desenvolupament* (2018: 26) exposa algunes de les preguntes clau en la definició d'objectius i resultats esperats pel projecte o programa:

- ✓ Els resultats i objectius estan relacionats amb les normes i principis dels Drets Humans?
- ✓ S'aborden qüestions relacionades amb els titulars de drets específics?
- ✓ Preveuen canvis que afecten tant els titulars de drets com els titulars d'obligacions?
- ✓ Tracten causes estructurals lligades a la problemàtica identificada, incloses les polítiques i legislacions?
- ✓ Aborden específicament les desigualtats relacionades amb el gènere?
- ✓ Les prioritats reflecteixen les qüestions plantejades pels grups més vulnerables?

Elaborar objectius pertinents que mantinguen entre si una lògica causal (arbre de problemes) és primordial per a poder fer prevaldre la línia estratègica d'acció del projecte o programa en què es vulga incidir. Les opcions que no s'inclouen en els objectius (o en l'arbre de problemes) tenen molt poques possibilitats de veure's reflectides entre les activitats del projecte. D'aquesta

forma, haver de formular els objectius per a incorporar-los en l'arbre suposa marcar les línies en les quals s'han de moure les activitats del projecte.

4.3.2.- Indicadors

Com déiem, en aquesta fase del projecte es defineixen totes les activitats necessàries perquè es complisca cada resultat, i s'estableixen els resultats necessaris perquè s'aconsegueisca l'objectiu específic i general. No obstant això, per a poder tirar endavant un bon seguiment del projecte s'han de fixar indicadors que permeten parlar sobre l'abast d'objectius i resultats. Així, per a mesurar els efectes de la intervenció hauran d'utilitzar-se indicadors que contemplen l'evolució dels: **productes** (canvis concrets a curt termini), **resultats** (causats pels productes) i **impactes** (canvis a llarg termini). A més d'això, hauran d'atendre els principis d'EGiBDH, com reflecteix la següent taula:

Taula 4. EGiBDH en els indicadors.

PRINCIPI DE L'EGiBDH	INDICADORS
Vincle amb els DH (i de les dones)	Estan relacionats els indicadors amb els DH i drets de les dones específics?
Rendició de comptes, conducta dels agents titulars d'obligacions	Mesuren els indicadors les obligacions dels agents titulars d'obligacions de respectar, protegir i garantir?
	Hi ha algun indicador relacionat amb avanços en el nivell organitzatiu dels subjectes: quantitat de col·lectius organitzats que s'han creat, grups que s'han articulats amb altres moviments, grup específics de dones organitzades, grups específics de col·lectius?
Empoderament	Mesuren els indicadors processos o resultats d'apoderament dels titulars de drets per a l'exercici i l'exigència dels seus drets?
	Els indicadors formulats ens serveixen per a mesurar els avanços en les capacitats dels subjectes de tots els grups d'interés, incloent els avanços de les capacitats de les dones, dels col·lectius més vulnerables i tradicionalment exclosos?
Participació	Mesuren els indicadors processos o procediments de consulta o de presa de decisions entre titulars de drets i d'obligacions en termes d'implementació i garantia dels drets?
	S'inclouen indicadors en relació a quant i com es participa en els espais

	que ja existeixen o en nous espais de participació creats: nombre de persones de la població subjecte que prenen part, formes de funcionament d'aquests espais, processos de presa de decisions, de resoldre els conflictes, etc.?
Discriminació / grups que han esdevingut vulnerables	Estan relacionats els indicadors amb processos o resultats de no discriminació en general o específicament respecte a grups que han esdevingut vulnerables?

Font: Adaptació de la proposta de la Guia pràctica de l'IDHC. 2018.

4.4.- Execució i seguiment

La fase d'execució posa en marxa les activitats específiques del projecte o programa i l'aplicació dels recursos previstos per a aquestes. Incorporar l'enfocament transversal d'EGiBDH i els seus principis en les activitats suposa el major repte de la intervenció dissenyada. S'ha de **contemplar la participació activa dels grups més invisibilitzats per a no reproduir ni perpetuar els rols tradicionals que impedeixen a les persones exercir els seus drets i llibertats d'una manera emancipatòria.**

Els projectes o programes planificats des de l'EGiBDH adquireixen l'enfocament participatiu i mantenen la població subjecte com a element central de transformació. **Durant l'execució és interessant reflectir i visibilitzar de quina manera el desenvolupament del projecte està generant un impacte en les posicions i espais ocupats per homes i dones,** i també els possibles riscos o conseqüències negatives que estiga generant per a poder incorporar accions alternatives a les previstes.

A continuació es destaquen algunes idees clau que l'Institut de Drets Humans de Catalunya (2018: 36) estipula per a l'etapa d'execució:

- ✓ A l'inici de la implementació, és un risc important centrar-se només en l'execució d'activitats en comptes de fer-ho en la producció dels resultats esperats. És important evitar perdre la perspectiva global i centrar-se en exclusiva en el marc lògic.

- ✓ Abordar les causes estructurals requereix una acció tant a escala local com estatal en relació a les lleis i les polítiques existents, i també accions relacionades amb l'apoderament organitzatiu i comunitari. Una intervenció ha d'estar encaminada a iniciar o donar suport a processos que poden donar lloc a efectes a llarg termini, per la qual cosa és clau que les estructures locals de mobilització, creació de xarxes i participació social continuen funcionant més enllà del període d'implementació. És molt important prendre mesures per a ampliar l'abast de la intervenció.
- ✓ És molt important que s'incloguen mecanismes d'inclusió i denúncia o queixa per als entitats o socis locals i per a les persones i els grups amb els quals es treballa.

Quant al seguiment, com s'ha comentat línies amunt, és important obtenir dades sobre “si s'estan complint els objectius i resultats establits, si hi ha efectes negatius no previstos, quin és el grau de compliment dels indicadors formulats sobre aquest tema, etc. D'aquesta manera, **podrem extraure aprenentatges i corregir possibles errors**, bé durant l'execució de les activitats (quan fem seguiment), bé aplicant aquests aprenentatges en posteriors projectes (en el cas de les avaluacions finals)” (Govern Basc, 2010: 38).

De tal forma, el seguiment és un procés continu que mesura el progrés i els canvis causats per l'execució. Aquest procés ofereix elements per a l'avaluació del projecte, per això és **recomanable recordar que des de l'inici del projecte s'han d'establir els criteris, la metodologia, indicadors, instruments i mitjans per a aquesta**. Cal destacar que un bon seguiment ha d'anar més enllà dels models hegemònics d'avaluació de projectes i reconèixer les dimensions qualitatives que implica l'aplicació d'un EGIBDH.

En aquest sentit, la *Guia per a l'aplicació de l'enfocament de gènere basada en els Drets Humans en la cooperació per al desenvolupament* (2018: 38) estableix les següents consideracions-clau que han de tindre's en compte per a poder implementar un bon sistema de seguiment:

- ✓ Tenir mecanismes clars de recollida de dades, que podrien necessitar partides pressupostàries específiques (d'aquí la importància de definir-les durant el disseny de la intervenció).
- ✓ Incloure com la nostra intervenció afecta els diversos grups de forma global, és a dir, incloent una supervisió dels efectes no intencionats.
- ✓ Dur a terme una anàlisi constant dels riscos existents, de com evoluciona la situació en què intervenim i dels efectes que les nostres activitats generen, tant en les persones directament o indirectament implicades o afectades per l'acció.

4.5.- Avaluació d'acord amb un enfocament d'EGiBDH

L'avaluació ha de posar el focus, no solament en el que s'ha fet i en com s'ha fet, sinó també en el que s'ha aconseguit, és a dir, en quina mesura els resultats han contribuït a millorar les condicions de vida de les persones, tenint en compte el seu empoderament, el seu augment de recursos, la seua autonomia o la seua capacitat d'incidència política i de mobilització (Generalitat Valenciana, 2018).

L'avaluació, per això, forma part de la gestió transparent de les entitats davant la societat. La rendició de comptes legitima les accions de cooperació i als agents que les duen a terme. De tal forma, **és primordial realitzar després de cada projecte o programa una devolució a la població amb la qual s'ha treballat i difondre els resultats de les avaluacions.**

D'altra banda, a l'hora de mesurar els canvis produïts és important que les persones amb les quals s'ha treballat siguen partícips dels processos d'avaluació. **“L'avaluació ha d'oferir un espai perquè els titulars de drets articulen el que voldrien que succeísca, en quina mesura això ha passat i analitzar el procés de si s'ha produït cap canvi o no”** (IDHC, 2018: 39).

Les avaluacions han d'estar guiades pels principis d'EGiBDH. Aquest fet té implicacions en el disseny i desenvolupament d'aquestes. Requereix una comprensió comuna d'aqueixos principis i una atenció explícita per part de l'avaluadora i de les parts implicades. Així mateix, les avaluacions han de valorar el grau en el qual una actuació ha afavorit la capacitat dels titulars de drets de reivindicar aquests drets, i dels qui tenen el deure de complir les seues obligacions (PNUD, 2006).

De tal forma, igual que la identificació, l'avaluació ha de planificar-se amb el mateix nivell de detall. És imprescindible en aquesta etapa del projecte o programa haver de tenir en compte els següents elements (MAEC, 2007):

Taula 5. Continguts que cal avaluar en el projecte

EL DISSENY DEL PROJECTE	A través de l'avaluació es pot obtenir informació crítica sobre com s'ha realitzat la identificació del projecte, sobre la coherència entre els objectius, resultats i activitats plantejades en la formulació, la precisió dels indicadors, el càlcul dels recursos, la incorporació de les transversals en la planificació, etc. En definitiva, avaluar el disseny del projecte ajuda a millorar la qualitat tècnica de la formulació.
EL PROCÉS	Es fonamental valorar com s'ha desenvolupat el projecte, l'execució de les activitats, la implicació de la població subjecte en totes les fases, les metodologies utilitzades, etc.
ELS RESULTATS OBTINGUTS	Una vegada s'ha acabat el projecte, interessa conèixer si s'han aconseguit els resultats que es volien, si el desenvolupament de les activitats ha possibilitat la consecució dels resultats esperats i si s'ha aconseguit l'objectiu específic i hom s'ha acostat a l'objectiu general.
ELS IMPACTES REEIXITS	Ultra haver aconseguit els resultats, és important també saber quins han sigut els impactes del projecte en la població subjecte i en el context: en quin han millorat les seues vides, les seues capacitats, les seues potencialitats, el seu apoderament, etc. Cal atendre específicament a valorar els impactes de gènere, és a dir, els canvis que s'han produït en les relacions entre les dones i els homes.

Font: *Manual para construir proyectos transformadores de cooperación para el desarrollo*. Govern Basc. 2010.

És imprescindible en l'avaluació del projecte o programa tenir en compte els següents elements:

- ✓ En primer lloc, **delimitar l'objecte que ha de ser avaluat i les seues dimensions.**
- ✓ En segon lloc, **verificar l'avaluabilitat de l'objecte**, sobre la base de les dades que s'han de complir, determinades per les evidències que es necessiten per a respondre a les preguntes de l'avaluació.
- ✓ En tercer lloc, cal considerar a més dels criteris de pertinència, eficiència, eficàcia, impacte i viabilitat, que s'incorporen uns altres **criteris d'anàlisi com la coherència, l'apropiació, l'alineament, l'harmonització, la participació o la cobertura** que doten l'avaluació amb un caràcter més profund.
- ✓ En quart lloc, cal **definir en la Matriu d'avaluació les preguntes clau** més pertinents que assegure que les avaluacions estiguen focalitzades i siguen útils, i com s'obtidran les respostes amb els mètodes seleccionats.
- ✓ En cinqué lloc, cal **emprar mètodes múltiples i mixtos** per a recaptar les dades basant-se en estratègies (per exemple, la triangulació o múltiples fonts d'informació) per a verificar o comprovar la informació usant diverses evidències en lloc de donar-se suport solament en una.
- ✓ En sisé lloc, cal **triar la modalitat d'avaluació que es posarà en marxa**, d'acord amb el que s'estableix en la *Guia per al seguiment i avaluació de projectes finançats per la Generalitat Valenciana en l'àmbit de la cooperació al desenvolupament*.

Per tant, la avaluació d'acord amb l'EGiBDH, com s'ha comentat adés, ha d'ofereir informació sobre en quina mesura el projecte o programa ha contribuït a la transformació de les relacions de poder, el nivell de compliment per part dels titulars d'obligacions dels DH i quina ha suposat per a les persones aquesta presa de consciència (IDHC, 2018).

BIBLIOGRAFIA

Action Aid. (2012). *People's Action In Practice*, ActionAid's Human Rights Based Approach 2.0.

Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo (AECID). (2015). *Guía de la AECID para la transversalización del enfoque de género*. Madrid.

Generalitat Valenciana. (2018). *Guia per al seguiment i l'avaluació de projectes finançats per la Generalitat Valenciana en l'àmbit de la cooperació al desenvolupament*. València.

Gobierno Vasco, Departamento de Vivienda y Asuntos Sociales. (2010). *Manual para construir proyectos transformadores de cooperación para el desarrollo, a través del fortalecimiento de las capacidades, la participación, la equidad de género, el enfoque de derechos y la sostenibilidad ecológica*. Bilbao.

Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC). (2014). *Drets Humans i desenvolupament. L'enfocament basat en Drets Humans en la Cooperació al Desenvolupament*. Barcelona.

Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC). (2018). *L'aplicació de l'enfocament de gènere basat en els Drets Humans en la cooperació per al desenvolupament. Guia pràctica*. Barcelona.

Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación (MAEC). (2007). *Manual de la Gestión de Evaluaciones de la Cooperación Española. Aprender para mejorar*. Madrid.

Moser, C. (1993). *Gender Planning and Development. Theory, practice and training*. Londres y Nueva York. Routledge.

Murguialday, C. (1995). *Mujeres y cooperación. De la invisibilidad a la equidad de género*. En Cuadernos Bakeaz. Número 35.

Naciones Unidas, Asamblea General. (1986). *Declaración sobre el derecho al desarrollo*. Nueva York.

Naciones Unidas (2015). *Transforming our World. The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Nueva York. A/RES/70/1.

Naciones Unidas (1995). *IV Conferencia Mundial sobre las Mujeres*. Beijing. A/CONF.177/20/Rev.1.

Naciones Unidas, Consejo de Seguridad. (2000). *Resolución 1325. Aprobada por el Consejo de Seguridad en su sesión 4213ª, celebrada el 31 de octubre de 2000*. Nueva York. S/RES/1325.

Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2010). *Informe sobre Desarrollo Humano 2000: Derechos Humanos y Desarrollo Humano*.

Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (PNUD). (2006). *La política de Evaluación del PNUD, Documento de la Junta Ejecutiva DP/2005/28*.

